

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของประเทศไทย ตั้งแต่ฉบับที่ 1 จนถึงฉบับปัจจุบัน (ฉบับที่ 8) นับเป็นเวลากว่า 40 ปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้นกว่าเดิม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2504 : 11) จุดเน้นของการพัฒนาคือการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบการผลิตจากการผลิตในภาคเกษตรกรรม มาเป็นกิจกรรมการผลิตในภาคอุตสาหกรรม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับดังกล่าวสอดคล้องกับกระแสของสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ กระแสการพัฒนาของนานาอารยประเทศ โดยเฉพาะประเทศโลกที่หนึ่ง เจริญเติบโตและเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ได้ก่อแนวคิดกระแสหลัก ส่งอิทธิพลและเป็นรากฐานแห่งยุทธศาสตร์การพัฒนาของประเทศโลกที่สามทั้งหลาย ซึ่งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับการพัฒนาส่วนใหญ่ หรือด้านหลักแล้ว เป็นผลผลิตของประเทศมหาอำนาจจากศูนย์กลางทุนนิยม อุตสาหกรรม การเผยแพร่และกระจายความคิดการพัฒนาแบบตะวันตกนี้ถือได้ว่าเป็นสาระสำคัญของกระบวนการสร้างจิตสำนึกตะวันตก เพื่อซึมซาบอุดมการณ์ทางการพัฒนาแนวนี้ไปสู่การปฏิบัติที่เป็นจริงในโลกที่สาม ผ่านปัญญาชนโลกที่สามที่มีระบบคิด วิธีการมองปัญหาและมีความเชื่อมั่นต่อแนวทางการพัฒนาแบบตะวันตกอย่างแน่นแฟ้น โดยเฉพาะประเทศไทยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลและใช้เป็นแนวทางวางรากฐานของการพัฒนาประเทศ นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน (เรืองยศ จันทรสามารถ . 2540 :1-3)

จุดเริ่มต้นที่สำคัญของประเทศไทยในการวางรากฐานการพัฒนาประเทศนับได้ว่ากำเนิดขึ้นในปี พ.ศ.2502 ที่มีการจัดตั้งสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ หลังจากที่เจ้าหน้าที่ธนาคารโลกได้เดินทางเข้ามาสำรวจสถานะเศรษฐกิจของไทยในปี พ.ศ.2500 ที่มีชื่อว่า A Public Program for Thailand ในสมัยที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีอำนาจทางการเมืองและได้ยอมรับคำแนะนำของธนาคารโลกดังกล่าว โดยมีคำสั่งให้นำคำแปลบทที่ 1 ของผลสำรวจฯ มาให้กรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการบริหารของสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งเป็นที่มาของ

การยกร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ.2504 – 2509) โดยผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาเป็นผู้วางแผนร่วมกับผู้เชี่ยวชาญในประเทศไทยในการกำหนดกรอบการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ได้นำสาระสำคัญของบทที่ 1 ในรายงานธนาคารโลกที่นำเสนอปรัชญาแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจเสรีนิยมเอาไว้โดยมีแนวคิดหลักคือ รัฐบาลจะเป็นผู้ส่งเสริมเอกชนเท่านั้น

นับจนถึงปัจจุบันประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเครื่องมือในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาประเทศและการจัดสรรงบประมาณแผ่นดินเพื่อดำเนินงาน มาตลอดเวลาเกือบ 40 ปีหรือ 4 ทศวรรษของการพัฒนาที่เน้นเสถียรภาพและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นแนวทางการพัฒนาหลักของประเทศ ซึ่งกลายเป็นรากฐานทางอุดมการณ์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ

แม้ว่าในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ที่ผ่านมาจะเป็น “จุดเปลี่ยน” ทางแนวคิดและกระบวนทัศน์การพัฒนาประเทศใหม่ โดยการพยายามออกแบบแผนพัฒนาใหม่ที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาและเปลี่ยนมุมมองของการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม และมีเป้าหมายที่ชัดเจนมุ่งลดความยากจนทั้งในเมืองและชนบท แต่ในทางปฏิบัติกลไกต่าง ๆ ของรัฐก็ยังเหมือนเดิมและพบว่า กระบวนทัศน์ในการพัฒนาดังกล่าวไม่ได้เป็น “อุดมการณ์ชั้นนำ” ทางยุทธศาสตร์แห่งการพัฒนามิติใหม่ของภาครัฐ และยังคงพบว่าการพัฒนาแบบเก่ายังเป็นอุดมการณ์ชั้นนำภาครัฐต่อไปเพราะเมื่อเริ่มใช้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ในปีแรก ประเทศไทยประสบกับภาวะทางเศรษฐกิจตกต่ำอย่างรุนแรง (2 กรกฎาคม พ.ศ. 2540) รัฐบาลได้ขอรับการช่วยเหลือทางการเงินจากกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ธนาคารโลก (IBRD) และธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB) ปรากฏว่ารัฐบาลต้องยอมรับ “เงื่อนไขทาส” เนื่องจากการขอกู้เงินจากองค์กรการเงินระหว่างประเทศพร้อมทั้งการยอมรับคำชี้แจงจากองค์กรเหล่านั้น วิกฤตการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อความพยายามแก้ปัญหาความยากจน ซึ่งวิกฤตการณ์ที่ต่อเนื่องมา ณ ปัจจุบันทำให้ปัญหาความยากจนกลับเพิ่มสูงขึ้น โดยช่วงสิ้นแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7 มีสัดส่วนคนจนร้อยละ 11.4 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีจำนวน 6.8 ล้านคน แต่หลังจากวิกฤตเศรษฐกิจ สัดส่วนคนจนกลับเพิ่มเป็นร้อยละ 15.9 คิดเป็นจำนวน 9.9 ล้านคน ในปี พ.ศ.2542 โดยคนส่วนใหญ่ร้อยละ 69 ประกอบอาชีพในภาคเกษตรและอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อันมีสาเหตุมาจากปัญหาเศรษฐกิจที่หดตัวอย่างรุนแรงในปี พ.ศ.2541 นั้นเอง

อย่างไรก็ตามท่ามกลางการพัฒนาและความเจริญทางเศรษฐกิจที่ดำเนินตามยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบไม่สมดุล ได้ก่อให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจระหว่างเมืองกับชนบท ปัญหาความไม่เป็นธรรมของระบบกรรมสิทธิ์และการถือครองทรัพย์สิน

สิน ซึ่งเห็นได้จากปัญหาเกษตรกรไม่มีที่ดินทำกิน การว่างงานที่มีตัวเลขสูงขึ้น การล้มละลาย เพราะมีหนี้สินล้น พันตัวของชาวนา ปัญหาการเอาเปรียบแรงงาน ปัญหาผู้หญิงและเด็ก ปัญหาความเสื่อมโทรมทาง ศีลธรรมและจิตใจ ซึ่งประกอบในรูปของการไร้หลักประกันในชีวิตและทรัพย์สิน อาชญากรรม เอดส์ ปัญหายาเสพติดและปัญหาการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ปัญหาเหล่านี้ล้วนชี้ชัดว่าความขัดแย้งหลัก ๆ ยังคงดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งที่ชี้ว่า การพัฒนากระแสหลักของไทย คือความพยายามเพิ่มอัตราเร่งวิ่งเข้าสู่ภาวะวิกฤตรอบด้านและนับวันยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น ความล้มเหลวจากมาตรการ นโยบายและทิศทางการแก้ปัญหาได้ปรากฏเป็นที่เด่นชัดขึ้นและดูเหมือนว่า นักวางแผนทั้งระดับฝ่ายการเมืองและภาคราชการยังเชื่อมั่นในความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ตลาดเสรีและเป้าหมายของการเป็นผู้นำเศรษฐกิจของภูมิภาคต่อไป ทำให้หลายฝ่ายตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ว่าด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในอนาคตที่จะต้องเป็นไปในลักษณะสมดุลกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของไทย การปรับยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยใช้หลักการ “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนา” โดยคำนึงถึงประชากรกลุ่มผู้ด้อยโอกาส คนยากจนซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ให้ได้รับการเฉลี่ยผลประโยชน์อย่างลงตัวและเป็นธรรม ทั้งยังสามารถก่อให้เกิดสวัสดิการแก่ชีวิตของประชาชนในประเทศอย่างทั่วถึงและยั่งยืน (จดหมายข่าว ครป. 2543 : 4-5) จากผลของการพัฒนาดังที่กล่าวมานี้ทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกรโดยทั่วไปในทั่วประเทศ ทั้งนี้สืบเนื่องจากบรรยากาศทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยที่เอื้ออำนวยและเปิดให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น นำปัญหาของตนเองเสนอต่อผู้บริหารประเทศโดยวิธีการชุมนุม เดินขบวนซึ่งเรียกว่าประชาธิปไตยทางตรง

ปรากฏการณ์ทางการเมืองเคลื่อนไหวและบทบาทของการต่อสู้ของขบวนการเกษตรกรอีสานในช่วงที่ผ่านมาเปรียบเทียบกับกบฏผู้มีบุญ ซึ่งเป็นการต่อสู้ของคนอีสานในอดีต นับว่ามีส่วนคล้ายคลึงกันในแง่ของปรากฏการณ์และเป้าหมายสูงสุดของการต่อสู้ กล่าวคือในแง่ของการเกิดเป็นขบวนการของผู้ที่มีปัญหาร่วมกันในกลุ่มคนพวกเดียวกัน ปัญหาจากการเอาเปรียบของฝ่ายรัฐที่กระทำต่อกลุ่มคนยากจน เกษตรกร โดยมีกฎหมายเป็นเครื่องมือ และตัวแทนอำนาจรัฐคือระบบราชการหรือตัวข้าราชการนั่นเอง โดยใช้อำนาจที่มีตามกฎหมายกดขี่ขูดรีดประชาชน ซึ่งแนวทางขูดรีดแตกต่างกันไปตามกาลเวลาและยุคสมัย กบฏผู้มีบุญถูกขูดรีดในระบบภาษีหรือเก็บส่วย กรณีเจ้าผู้มีบุญหนองหมากแก้ว (พ.ศ.2485) ซึ่งเกิดขึ้นที่บ้านหนองหมากแก้ว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย กล่าวคือในทัศนะของผู้มีบุญเขาทำการเพราะต้องการให้

ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข หลุดพ้นจากความทุกข์ยากที่อยู่ให้พ้นภาวะเสียดาภิ ปิละ 4 บาท แต่ในทัศนะเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ของมหาดไทยเห็นว่า “เนื่องจากแถบนั้นมักเป็นผู้ตื่นเขลา เชื่อในสิ่งไม่ควรเชื่อ ทำให้มีคนเอาอุบายให้คนหลงเชื่อ” แต่ความเป็นจริงกบฏมิได้เกิดเพราะคนอีสานโง่เขลา กบฏเกิดขึ้นเพราะการทุจริตทางเศรษฐกิจของชนชั้น การเก็บส่วย เป็นตัวเงินจึงเป็นภาระหนักของเศรษฐกิจที่พอยังชีพ ไม่ได้ค้าขาย

กบฏหนองหมากแก้ว เป็นการต่อสู้ของชาวนา เพื่อให้หลุดพ้นจากการทุจริตในระบบศักดินา เป็นการต่อสู้ที่โน้มน้าวเพียงจะใช้กำลังในขั้นสุดท้าย สาเหตุเนื่องจากว่าไม่มีกลไกใดให้ชาวบ้านร้องเรียนหวังบีบบังคับให้รัฐแก้ไขปัญหาของชาวนาได้ กบฏพญาผาบเชียงใหม่ และกบฏผู้มีบุญอีสานที่เกิดก่อนหน้านี้นี้พื้นฐานมาจากการทุจริตทางเศรษฐกิจระหว่างชนชั้น ทั้งสิ้น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2537 : 185)

ขบวนการเกษตรกรรมภาคอีสาน เกิดขึ้นในบริบทเดียวกันคือ การเมืองในระบบปกติหรือกระบวนการทางการเมืองที่ผ่านมา การเลือกตั้งผู้แทนและการรวมกลุ่มที่อยู่ในสังคมการเมืองปัจจุบันเป็นเพียงภาพมายาที่ทำให้การเมืองเป็นการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง วิกฤตที่เกิดขึ้นจึงชี้ให้เห็นว่าประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ดำรงอยู่ในสังคมคือประชาธิปไตยซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเพียงภาพลวงตา หรือเป็นการบังคับประชาชนให้ยอมจำนน การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเพียงหลุมพราง ความเห็นของตัวแทนเป็นเพียงกับดักทางการเมืองทางภาคธุรกิจ สร้างกติกาใหม่ ภายใต้ประชาชนโดยเป็นตัวแทนของความชอบธรรมในการครอบครองทรัพยากรทางสังคม (ประภาส ปิ่นตอกแต่ง. 2540:156) ดังนั้นปัญหาของเกษตรกรจึงไม่ได้รับการแก้ไขในระบบการเมืองดังเช่นปัจจุบัน กอปรกับระบบราชการยังเป็นระบบเจ้าขุนมูลนายยังไม่มีจิตสำนึกในการรับใช้ประชาชน มองการรวมกลุ่มของประชาชนและการเรียกร้องสิทธิเป็นการก่อความเดือดร้อน และเป็นการเพิ่มงานเพิ่มภาระให้แก่ภาคราชการ การเมืองบนท้องถนนจนหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในสภาพสังคมปัจจุบัน ประชาชนจึงมีทางเลือกทางเดียวที่จะให้รัฐบาลหันมาสนใจปัญหาของตนเองนั่นคือการเดินขบวนด้วยเหตุว่า “ทหารมีอำนาจอยู่ที่ปืน นักธุรกิจมีอำนาจอยู่ที่เงินพวกเขาสามารถซื้อเสียงผ่านการเป็น ส.ส.เป็นนักการเมืองได้ แต่ประสบการณ์ของคนจน อำนาจแท้จริงของคนจนอยู่ที่การเดินขบวน” (วิระพล โสภณ. 2544 : สัมภาษณ์) เมื่อเกษตรกรรวมตัวกันได้ในรูปแบบสหชา การแทรกแซงจากฝ่ายต่าง ๆ โดยที่ประสงค์ดีและประสงค์ร้าย ทำให้เกิดความแตกแยกอ่อนแอ นำมาสู่การไร้พลัง โดยเฉพาะการแทรกแซงผู้นำองค์กรในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้ผู้นำที่ขาดอุดมการณ์และเข้ามาเพื่อที่จะแสวงประโยชน์ฉวยโอกาสใช้เกษตรกรเป็นฐานของตนเองเพื่อเป็นพลังต่อรองกลุ่มการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ได้เข้าไปสู่

การเมืองระบบเลือกตั้งแปลตัวเองเป็นนักเลือกตั้งแล้วทิ้งเกษตรกรให้อยู่เบื้องหลังซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นมากมาย

นอกจากนี้ตัวสมาชิกขององค์กรหรือตัวเกษตรกรเองก็เช่นกันขอเพียงผลประโยชน์เฉพาะหน้าระยะสั้นไม่มองไกลระยะยาวในอีก 20 ปี ข้างหน้าเมื่อข้อเรียกร้องของตัวเองได้รับการตอบสนองแล้วมักจะอ่อนตัวไม่ออกมาต่อสู้และเรียกร้องต่อไป

ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดจากการเร่งรัดพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกนำมาใช้อย่างมากมาย และเสื่อมโทรมลงเป็นลำดับ ดังจะเห็นจากในช่วง 2 ปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ป่าไม้ยังคงถูกทำลายลงถึงปีละ 1 ล้านไร่ หน้าที่ดินถูกชะล้างพังทลาย สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงทั้งด้านคุณภาพน้ำ อากาศ ปริมาณฝุ่นละอองและมลภาวะทางเสียง สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไทยโดยทั่วไป สัดส่วนของผลิตภัณฑ์ภายในประเทศ (GDP) ผลผลิตจากภาคเกษตรกรรม ได้ลดความสำคัญลงไปเรื่อย ๆ คือจากร้อยละ 34.8 ในปี พ.ศ. 2508 เหลือเพียงร้อยละ 10.2 เท่านั้น ในปี พ.ศ. 2538 ขณะที่ภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากร้อยละ 22.7 และร้อยละ 42.5 ในปี พ.ศ. 2538 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 39.5 และร้อยละ 50.2 ตามลำดับ และสิ่งหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจนจากการพัฒนาคือยิ่งพัฒนายิ่งทำให้ช่องว่างระหว่างรายได้ของคนในสังคมแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น กล่าวคือรายได้ต่อหัวของคนในกรุงเทพแตกต่างจากภาคอื่น ๆ มากโดยเฉพาะภาคอีสาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าภาคอีสานเป็นภาคที่คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพภาคเกษตรกรรม

การที่รัฐให้ความสำคัญของภาคอุตสาหกรรมและการบริการ ซึ่งต้องให้ความสำคัญกับนักลงทุนทั้งไทย และต่างประเทศ แต่ผลกระทบที่เกิดกับเกษตรกร คือ ภาคเกษตรกรรมถือเป็นปัจจัยการผลิตของภาคอุตสาหกรรม และการทำธุรกิจอุตสาหกรรมจะต้องหวังกำไรสูงสุดจากการดำเนินงาน ซึ่งสิ่งหนึ่งที่ภาคอุตสาหกรรมพยายามทำตลอด คือการลดต้นทุนการผลิตเหล่านี้จึงทำให้ภาคเกษตรกรรมถูกกำหนดราคา และจำนวนความต้องการ โดยภาคอุตสาหกรรม ซึ่งทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบ และความไม่เป็นธรรมในการกำหนดราคาเรื่อยมา และจากแนวนโยบายของรัฐที่ให้ความสำคัญมุ่งเน้นที่ภาคอุตสาหกรรมและการบริการมากกว่าภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นเหตุให้ภาคเกษตรกรรมถูกละเลย และเกษตรกรประสบปัญหาต่างๆ มากมายตามมา เนื่องจากรัฐไม่มีมาตรการ แนวทางที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร ประกอบกับโครงการที่หน่วยงานภาครัฐนำมาสู่เกษตรกรบางโครงการ เช่น โครงการปลูกไม้ตง ปลูกมะม่วงหิมพานต์ เลี้ยงโคพันธุ์ เป็นต้น ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ผู้ที่ต้องรับผิดชอบ

ขอรับภาระ กลับกลายเป็นเกษตรกร ซึ่งปัญหาของเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อนทั้งปัญหาจากภาคเกษตรกรรมเดิมและปัญหาใหม่จากโครงการของรัฐ ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรจากภาคอีสาน และเมื่อรอคอยความช่วยเหลือจากรัฐในส่วนที่เกินความสามารถของตนแล้ว มองว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการแก้ไขปัญหาด้านต่าง ๆ ในระยะแรกจึงมีการรวมตัวรวมกลุ่มกันขึ้นเพื่อที่จะเป็นแกนในการเคลื่อนไหว เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาของชาวบ้านโดยเฉพาะเกษตรกรในภาคอีสานอย่างเป็นระบบรูปธรรม จากแนวคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน ซึ่งได้รวมกันเป็นคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน(กป.อพช.) มีศูนย์ประสานงานที่จังหวัดขอนแก่น และได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อที่จะแก้ไขปัญหาวรรณและเกษตรกร ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน รู้ถึงความต้องการและความรู้สึกที่แท้จริงของชาวบ้าน โดยเฉพาะเกษตรกรดำเนินการสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และทรัพยากรแห่งท้องถิ่นสามารถระดมพลังของประชาชน โดยความสมัครใจได้มากกว่ารัฐ ขณะที่องค์กรของรัฐใช้อำนาจไม่เหมาะสมสำหรับหน้าที่ การพัฒนา และกลไกเอารัดเอาเปรียบชุมชน ถ้าองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน ไม่สนใจการเคลื่อนไหวทางสังคม ไม่คิดเปลี่ยนโครงสร้างและแนวโน้มกระบวนการพัฒนาที่เอารัดเอาเปรียบประชาชน ก็จะเป็นการติดกับดัก นอกจากจะช่วยเหลือแก้ไขเฉพาะหน้าของประชาชนแล้วยังส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนเหล่านั้นได้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองโดยการรวมกลุ่มกัน ถ้าโคดเคี้ยวจากการเคลื่อนไหวของประชาชนก็จะไม่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใดได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2527:185)

กิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน ที่ได้ทำงานกับชาวบ้านและชุมชน นอกจากงานทางด้านประชาสงเคราะห์การให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ เช่น การทำงานขององค์การนานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนา (PLAN) ได้มาลงพื้นที่ในเขตจังหวัดขอนแก่นและมหาสารคาม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2528 -ปัจจุบัน ได้ให้การช่วยเหลือประชาชนในด้านการประกอบอาชีพ ได้แก่ การตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงโค กลุ่มออมทรัพย์ โรงเรียนในจังหวัดมหาสารคามในอำเภอบรบือ อำเภอบึงสามพัน อำเภอนาคู อำเภอขามเฒ่า อำเภอเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด และทางด้านการศึกษา คือ ให้ทุนการศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาและสนับสนุนโครงการต่างๆ ของโรงเรียน

การทำงานขององค์การนานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนา เป้าหมายหลักก็จะเน้นให้ชาวบ้านชุมชนได้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น ให้เกิดการรวมกลุ่ม และคิดค้นโครงการต่างๆเอง เจ้าหน้าที่ขององค์การนานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนาจะเป็นเพียงพี่เลี้ยงเท่านั้น งบประมาณส่วน

หนึ่งจะใช้ในการฝึกอบรม และศึกษาดูงานให้กับสมาชิก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำในท้องถิ่น เช่น ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรีแม่บ้าน เป็นต้น

ดังนั้นลักษณะทำงานจึงเป็นการให้ชุมชนได้พึ่งตนเองในระยะยาว ไม่ใช่พึ่งพาคนอื่นหรือหวังให้คนอื่นได้ช่วยเหลือตนเองตลอดตามทฤษฎีพึ่งพิง (Dependency Theory) นอกจากนี้ยังได้ส่งเสริมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปลูกป่า รักษาป่า เช่น โครงการเยาวชนคนรักษาป่าของนักเรียน โรงเรียน รักษาวัฒนธรรมของชุมชน คนตรีพื้นเมือง ส่งเสริมการท่องเที่ยวพื้นเมือง กลุ่มหม่อนไหม ทอผ้าไหมลายซิดและผ้าฝ้าย เป็นต้น องค์การนานาชาติเพื่อร่วมกันพัฒนา จึงได้รับความรักและไว้วางใจจากชาวบ้านเป็นอย่างดี เพราะเป็นการทำงานจากคนเสมอกันถึงคนเสมอกัน เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับเป็นมิตรที่รู้ถึงความทุกข์ยากลำบากของชาวบ้าน ไม่เหมือนข้าราชการ หรือตัวแทนของข้าราชการ ที่ยังมีความคิดการทำงานแบบเจ้านายกับบำวมองประชาชนเป็นเหมือนบ่าวหรือข้าทาส ดังนั้นจึงใช้ระบบการทำงานแบบสั่งการ (Top Down) ประชาชนต้องรับไปปฏิบัติอย่างเฉยชอบหรือไม่ชอบก็ต้องทำ เพราะฉะนั้นการเก็บข้อมูลและรายงานข้อมูลความเดือดร้อนของประชาชนหรือข้อมูลอื่น ๆ ส่วนใหญ่ไม่ได้ข้อเท็จจริงในการนำเสนอหน่วยเหนือขึ้นไป งานพัฒนาและการแก้ไขปัญหาจึงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะประชาชนถูกพัฒนาแบบบังคับ

จากการเคลื่อนไหวของเกษตรกรภาคอีสานที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าเกษตรกรได้เรียกร้องและเคลื่อนไหวเพื่อให้รัฐบาลได้มองปัญหา และให้ความสำคัญกับปัญหาของเกษตรกรและให้มีการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นธรรมเพื่อเป็นการลดความขัดแย้งในกระบวนการดำเนินกิจกรรมของภาครัฐ เอกชน ตลอดจนกลุ่มเกษตรกร ดังนั้นการเข้าใจในเรื่องบริบทของสังคมและบริบทของสมาชิกเกษตรกรภาคอีสาน และขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกร ในแง่ของกลไกที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหว จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อจะได้ข้อมูลขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกรอันจะสามารถทำให้องค์กรของรัฐ เอกชน ที่เกี่ยวข้องจะได้ปรับเปลี่ยนบทบาทและ โครงสร้างหน้าที่ที่สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรในโอกาสต่อไป จึงเห็นว่ามีผลสำคัญในการที่จะศึกษาในเรื่องดังกล่าวเพื่อเป็นประโยชน์ในทางวิชาการ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมา และสภาพทั่วไปของสมาชิชาเกษตรกรภาคอีสาน (สกอ.) จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวของสมาชิชาเกษตรกรภาคอีสาน (สกอ.) จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับเปลี่ยนบทบาทขององค์กรของรัฐและองค์กรเอกชนให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเกษตรกรภาคอีสานในอนาคต

ขอบเขตของการวิจัย

มุ่งศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวของสมาชิชาเกษตรกรภาคอีสาน จังหวัดมหาสารคาม ระหว่างปี พ.ศ. 2542 – 2543

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ได้นิยามศัพท์ที่เกี่ยวกับการศึกษาในเรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวของสมาชิชาเกษตรกรภาคอีสาน สกอ. จังหวัดมหาสารคาม ไว้ดังนี้

เกษตรกร หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักและมีรายได้หลักจากการเกษตร ที่เป็นสมาชิกกลุ่มสมาชิชาเกษตรกรภาคอีสาน จังหวัดมหาสารคาม

เกษตรกรกรรม หมายถึง การทำนา ทำไร่ ทำสวน ปลูกต้นไม้ยืนต้น สวนป่า ประมง เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ เลี้ยงผึ้ง เลี้ยงไหม เลี้ยงครั่ง เพาะเห็ด เลี้ยงกล้วยไม้ และกิจการอื่น ๆ ตามที่รัฐบาลประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา

สมาชิชาเกษตรกร หมายถึง เป็นกลุ่มของเกษตรกรในจังหวัดมหาสารคามผู้ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ที่มีการรวมตัวกันตามปัญหาการเกษตรที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น

สกอ. หมายถึง สมาชิชาเกษตรกรภาคอีสาน

สทย.อ. หมายถึง สมาชิชาเกษตรกรรายย่อยภาคอีสาน

NGO หรือ Non Governmental Organization หมายถึง องค์กรพัฒนาเอกชน

PLAN หมายถึง องค์กรนานาชาติเพื่อร่วมพัฒนาจังหวัดมหาสารคาม

กป.อพช. หมายถึง คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน
 ขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกร หมายถึง กลุ่มของเกษตรกรที่เป็นสมาชิก
 สกอ. มีการรวมกันเพื่อดำเนินการเคลื่อนไหวให้ได้มาซึ่งความต้องการและการแก้ไขปัญหาต่าง
 ต่างๆ ของเกษตรกร และขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกรขึ้นอยู่กับกลไกที่เกี่ยวข้อง 2 ส่วน
 คือ ส่วนที่เป็นกลไกภายใน สกอ. และส่วนที่เป็นกลไกภายนอก สกอ. ซึ่งทั้งสองส่วนมีความ
 สัมพันธ์และเกื้อกูลต่อกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อขบวนการเคลื่อนไหวของ สกอ.

กลไกภายใน สกอ. หมายถึง องค์กรประกอบที่สำคัญ 4 ส่วน ได้แก่

1. ความเป็นมาและสภาพทั่วไปของ สกอ. ได้แก่ ประวัติความเป็นมา สภาพ
 ภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ สภาพดิน การถือครองที่ดิน แหล่งน้ำ สภาพป่า
 ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนลักษณะการเกิดของกลุ่ม สกอ.

2. สภาพเศรษฐกิจของสมาชิก สกอ. ได้แก่ ลักษณะของการประกอบอาชีพ
 ขนาดการถือครองที่ดิน ระบบการผลิต ผลผลิต รายได้ ลักษณะการใช้แรงงาน ภาวะหนี้สิน

3. ระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกภายใน สกอ. และชุมชน ได้แก่ ลักษณะ
 การกระทำ (Action) และการติดต่อสัมพันธ์ (Interaction) ระบบเครือข่ายและลักษณะของชาติ
 พันธุ์ โครงสร้างของผู้นำ สกอ. ตลอดจนระบบการบริหารงานของ สกอ.

4. ลักษณะของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของสมาชิก สกอ. และชุมชน ความ
 เชื่อ ประเพณี

กลไกภายนอก สกอ. หมายถึง องค์กรประกอบ 3 ส่วน ได้แก่

1. กฎหมาย และนโยบายของรัฐ เนื่องจากเป็นหลักเกณฑ์ที่มีความสำคัญที่
 จะเอื้อให้มีการดำเนินการตามขบวนการเคลื่อนไหวของเกษตรกร

2. หน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นหน่วยงาน/บุคคล ที่นำเอากฎหมาย
 และนโยบายของรัฐมาแปรเปลี่ยนสภาพบังคับใช้

3. องค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสาน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการประสานงานกับ
 สกอ. การเข้าร่วมการให้การสนับสนุน ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น
 ในชุมชนและสมาชิก สกอ.

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของสมาชิกเกษตรกรภาคอีสาน จังหวัดมหาสารคาม เพื่อจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อ สกอ. มากขึ้น
2. ได้ข้อมูลขบวนการเคลื่อนไหวของ สกอ. จังหวัดมหาสารคามที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ และการแก้ไขปัญหาเกษตรกรของภาครัฐภาคเอกชน และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเกษตรกรภาคอีสานต่อไป



มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY